

Myten om världens bästa skolsystem

*Pedagogik är inte en teknik som kan separeras från sitt sammanhang och inplanteras i ett helt annat – demokrati och allas lika värde är en central aspekt av vad god pedagogik är. I ljuset av detta ifrågasätter **Birgit Schaffar-Kronqvist** både tanken att det går att exportera god pedagogik till diktaturer och bilden att Finland har världens bästa skolsystem.*

Finlands undervisningsminister **Sanni Grahn-Laasonen** postade 4 oktober på sin Facebook-sida nyheten att Saudiarabien ska skicka 80–100 lärare på fort- och utbildning till Finland under de närmaste månaderna. Målsättningen är att tusen saudiarabiska studerande under de kommande åren ska bekanta sig med och under kortare tider vistas vid några finländska universitet. De positiva kommentarerna på hennes tråd gratulerar till en bra affär och uttrycker en förhoppning om att Finland på detta vis kan bidra till mera jämställdhet och demokrati i Saudiarabien.

Det är faktiskt ett anmärkningsvärt avtal mellan två länder som inte kunde vara mera olika. Finland har en historia där kvinnor var bland de första i världen som fick rösträtt, en djupt rotad identitet som en självständig, fri nation, som bygger på ett jämlikt välfärdssamhälle. Toppresultaten i PISA-undersökningarna bygger på stor respekt för och tillit till en jämlik och fri utbildning för alla. Saudiarabien är däremot ett land med oljerikedom, ett auktoritärt styre och brott mot flera mänskliga rättigheter: dödsstraff, tortyr, förföljelse av minoriteter, förtryck av kvinnor och mycket inskränkt yttrandefrihet.

Vad precis vill Saudiarabien ha av Finland och vad tror Finland att man kan erbjuda Saudiarabien?

Pessimisten i mig tror inte att Saudiarabien faktiskt vill köpa finsk jämlikhet och demokrati genom att satsa på utbildningssamarbete med Finland. Pessimisten tror inte heller att Finlands undervisningsminister förstår och tillräckligt uppskattar sammanhanget mellan bra utbildning och demokrati. Båda sidor har säkert olika avsikter med och perspektiv på avtalet, men jag misstänker att de möttes i en rejäl missuppfattning om vad pedagogik är.

Pedagogik ses nationellt och internationellt ofta som en (beprövad) samling effektiva undervisningsmetoder och effektiva institutionella system som, i Finlands fall, möjliggjorde toppbetyg i PISA – en framgång som man förstår

gärna vill kopiera i andra länder. Pedagogik förstås här alltså som läran om undervisningsteknik. Förhoppningen är att kunna separera denna tekniska del av undervisningsprocessen från helheten och inplantera den i andra länders system.

Varför är det här en missuppfattning om pedagogik? Låt mig tydliggöra genom att beskriva en situation i vilken jag, en lärarutbildare, handleder en studerande på undervisningspraktik, och där jag ger ett av dessa efterlängtrade tekniska tips.

Min studerande har just hållit sina övningslektioner. Vi diskuterar efteråt livligt i c:a en timme om viktiga frågor angående undervisning, kontakt till studerande, förseningar, motivation. Avslutningsvis säger jag: Ännu en liten sak: Har

Att i en demokrati förmedla att det inte lönar sig att samtala eftersom det varken finns handlingsalternativ eller möjlighet att nå makthavaren, är kanske ett av de största hoten mot demokratin.

du märkt att du nästan hela tiden vänt dig mot enbart den ena hälften i klassrummet? – Nej, det har jag inte. Intressant. Det ska jag tänka på och rätta till nästa gång.

Här slutar den magiska handledningen som leder till Finlands framgång. Besviken? Om så, låt mig förklara vad som hände i det här ögonblicket.

På tåget tillbaka tänker jag själv att det nog är förståelig att någon kan fundera över lönsamheten i sådana arbetsuppgifter. En cyniker kunde beskriva min insats som så att jag använder en stor del av min arbetsdag för att följa en lärare

i sin undervisning för att sedan på 30 sekunder ge ett enkelt tips om användningen av kroppsspråk.

Tänk dock, om lärarstuderanden inte svarade som hen gjorde, utan skulle ha sagt: "Jo visst. Märkte du inte själv att där sitter bara de som ändå inte fattar något. Jag vill helst inte behöva se deras ointresserade ansikten hela tiden." Eller: "Jo, på den andra sidan sitter de som inte betalar lika mycket. De får vara glada att överlag få vistas med i samma rum, eller hur?"

Att ge ett till synes enkelt tips om kroppsspråk skulle i så fall leda till en avgörande diskussion om läraryrkets grundläggande värderingar. Att vända sig (både fysiskt och innehållsligt) till alla är uttryck för insikten om att alla studeranden ska få samma chans, samma utbildningsmöjligheter och samma rättvisa behandling i undervisning och bedömning. Hela skolans demokratiska värdegrund fanns i denna kroppsspråkliga hänvisning. Sett i detta ljus var det

roplanen och värdegrunden i den. Idén med en demokrati bygger centralt på att alla kan och vågar diskutera med varandra. Det betyder att man måste lära sig att argumentera och att sakligt granska fakta och åsikter.

Vidare innebär detta inte bara en kunskapsmässig utmaning. Fostran till demokrati kräver praktisk övning, till exempel i att träda fram (även bokstavligen) och ta ställning i en fråga, eftersom det kan kännas obekvämt att bli sedd, att stå i rampljuset. Man måste lära sig att tåla att andra bemöter ens argument och man måste öva att bemöta och granska andras argument på ett adekvat sätt.

I en kultur där man systematiskt undviker ögonkontakt, där man återkommande påpekar att man inte ska sticka ut (till exempel genom att överhuvudtaget öppna munnen vid ett möte), i ett land med alkoholproblem, hög aggression och självmord känns det som om denna bit av demokratifostran har misslyckats.

PISA-framgången bygger på att Finland i många årtionden systematiskt integrerat alla i sitt skolsystem.

väsentligt att använda, i detta fall, en hel arbetsdag, för att få bekräftelse av studeranden att hen utan minsta tvekan underskriver skolans och Finlands värdegrund.

Mitt "tips" lever på att det är förankrat i en värdegrund som omfattas helhjärtat. Tipset lever också på att det ges till en person som förmår leva upp till det inbegripna kravet att inte bara tekniskt vända sin kropp mot alla, utan att *faktiskt vilja* tilltala alla i klassrummet.

Hur skulle dylika praktikdiskussioner se ut med saudiarabiska lärarstuderanden? Hur kommer de att reagera på alla de metoder som vi använder i Finland och som för oss nästan helt obemärkt bygger på allas lika värde och rätt att yttra sig? PISA-framgången bygger på att Finland i många årtionden systematiskt integrerat alla i sitt skolsystem; insikten var att ingen talang får slösas genom en ojämn samhällstruktur, där bara barn till rika föräldrar skulle kunna gå i skolan, eller bara pojkar eller bara de med de rätta kontakterna till makthavarna.

Ändå finns det mycket som får mig att personligen sätta ett stort frågetecken bakom Finlands PISA-framgång. Här tänker jag inte på forskningsmässiga frågor om hur man nått dessa mätresultat, utan på att man på grund av dessa resultat allmänt talar om "att Finland har världens bästa skolsystem", så som också några kommentarer på Grahn-Laasonens Facebook-sida gjorde.

Finland är en demokrati och fostrar sina barn och ungdomar till demokratiska medborgare, åtminstone enligt lä-

Medvetenhet om att detta är ett problem saknar jag allt oftare. Istället för att praktiskt satsa på demokratifostran verkar man i Finland snarare intala sig att "finnar är helt enkelt så här". Småroliga serier delas på sociala medier där finländarna karakteriseras som introverta och där man lite uppgivet, men roat får skratta åt en person som bakom sin dörr väntar på att grannen har lämnat korridoren innan hen vågar gå ut med soppåsen – bara för att undvika att möta denna andra människa. Det är så obekvämt att tvingas säga hej, eller är problemet att man fruktar att den andra ska tala med en, eller att den andra just inte kommer att tala med en?

En liknande känsla beskriver YLE-journalisten **Lasse Grönroos** som 23.8.2016 publicerade ett lite småkomiskt menat inlägg. Han säger att han har föräldramötesfobi (han medger dock även att han aldrig har varit på ett föräldermöte). Inlägget fick 306 delningar och i de flesta av de 20 kommentarer hörs ett suckande av lättnad över att någon äntligen beskrev hur genuint pinsamt det är att vara på ett ställe där man inte känner någon desto närmare, där man kanske är tvungen att umgås en liten stund, eller där man kanske behöver engagera sig i ett samtal om ens barns vardag. Ingen medvetenhet om att detta är ett socialt mycket problematiskt kollektivt beteende.

Utspritt anonymt näthat är inte ett tecken på en levd demokratisk yttrandefrihet utan ett tecken på att människor inte förmår uttrycka sig seriöst och övervägt. Näthat är alltså snarare jämförbart med reflexer som uttrycker ens spontana

Kanske behöver Saudiarabien inte frukta att samarbete med den finska lärarutbildningen innebär alltför mycket demokratifostran.

känslor, men tyder på personens oförmåga att öppet resonera med andra och att kritiskt överväga sina egna åsikter. Finland, Europa, eller egentligen (väst)världen i allmänhet, ger just nu uttryck för en fundamental och omfattande bildningskris.

Omfattande är den eftersom demokrati varken växer på träd, men inte heller enbart i skolan. Det är ett gemensamt samhällsligt projekt, som t.ex. **Gert Biesta** betonar i sin bok *Good Education in an Age of Measurement* (2010).

Finland står sig inte speciellt bra i det avseendet just nu heller. Positiva, rakryggade förebilder som lever det demokratiska samtalet saknas i regeringens led. Reformerna skyndas på, helst utan debatt, fast lagförslagen ofta rör sig oroväckande nära gränsen till grundlagsstridighet och saknar konsekvensbedömning. "Metoden" att övertyga motparten är ofta hot om ännu sämre villkor och påtryckningar mot de deltagande samtalspartnerna (jämför "samhällskontraktet"). Statsministern "svarar" med tystnad på de flesta samhällsligt relevanta frågor, det vill säga med ett konsekvent undvikande av politiska samtal och argument.

Regeringens agerande genomsyras av att politiska samtal inte behövs. De lyckas sprida TINA-syndromet in i allmänhetens medvetande (**Margaret Thatcher**: There Is No Alternative). Att i en demokrati förmedla att det inte lönar sig att samtala eftersom det varken finns handlingsalternativ eller möjlighet att nå makthavaren, är kanske ett av de största hoten mot demokratin. De demokratiskt valda kväver det demokratiska samtalet inifrån.

Ett vidare sätt att upphäva demokratin är att helt enkelt privatisera alla samhällsliga områden där offentligheten har ett demokratiskt politiskt inflytande. Man gör alla till kunder. Kunder, så sägs det, kan visst påverka marknaden, nämligen genom att välja vad de konsumerar. Det sägs att kunden röster med fötterna. Det stämmer förstås, så länge inte internationella bolag tar över och monopoliserar marknaden. Och det må räcka för den som tycker att en person faktiskt röstar mera övervägt med sina fötter än med sitt huvud.

Marknadsideologin är ett svartvitt tänkande, kunden köper eller inte. Kundbeteendet är antingen ointressant eller i behov av en närmare marknadsundersökning, där man intervjuer kunderna. Detta är intressant eftersom det offentliga demokratiska samtalet ofta beskrivs som invecklat, ineffektivt och långsamt. Med tanke på hur mycket och icke-återkallbart marknaden förstör samhällets och jordklotets klimat, är de demokratiska samtalsverktygen i slutändan tydligt effektivare och mera hållbara. De förmår oss att se och uttrycka alla grånanser som finns i den komplexa värld vi lever i.

Varför ska vi lära barnen i våra skolor hur de ska ta ställning och fila på sina argument för att reda ut komplicerade frågor i en komplex värld, om regeringen med varje handling som de gör visar att det inte finns politiska frågor, att besluten redan är fattade och att de kommer att dras genom oberoende av vad folket säger, och oberoende av alla argument som finns mot dessa beslut? Vad händer när dessa frågor inte mer existerar inom ramen för ett offentligt rum där förnuftet och inte behovstillfredställande retorik anger tonen?

Om vi tar i beaktande att regeringen blundar inför det hot som öppet demokratifientliga rörelser är för vårt demokratiska samhälle, att man i regel nöjer sig med någon tweet eller ett blogginlägg när samhällsklimatet uppvisar allt tydligare rasistiska drag, eller att en finansminister kan ljuga rakt in i parlamentets ansikte (10% eller 90%) utan att egentligen behöva frukta konsekvenser, då har vi ett så tydligt antidemokratiskt klimat att det blir svårt att förmedla Finlands värdegrund och demokratins mening till den unga generationen. För hur ska man förmedla att det är viktigt att säga sanningen och att be om förlåtelse när man har gjort något fel, när folkets representanter struntar i det och varje dag uppvisar att det är andra regler som gäller för dem som har pengar och makt?

Myten om världens bästa skolsystem säljer dock bra och man köper gärna en bra image. Saudiarabien vill knappast veta vilket samhälle som behövs för att de i Finland skolade lärarna ska "fungera" bra. Lika lite verkar Grahn-Laasonen veta vad hon egentligen säljer. Hon berömmar Saudiarabien för att satsa på utbildning, något som alltid ses som ett steg mot demokrati, samtidigt som hon arbetar med motorsågar genom alla nivåer av det finska utbildningssystemet, något som borde kritiserats mycket mera högljutt eftersom det är tydliga hot mot demokratin.

Kanske behöver Saudiarabien alltså inte frukta att samarbete med den finska lärarutbildningen innebär alltför mycket demokratifostran. Det har gått bra i Finland att – nästan utan nämnvärt motstånd – avveckla välfärdsstatens utjämnande funktioner, att avveckla idén om ett offentligt rum i vilket en öppen och aktiv debattkultur råder som seriöst försöker lägga de bästa argumenten till grund för politiskt beslutsfattande och där expertkunnande uppskattas för att man faktiskt vill utveckla samhället mot det långsiktigt bättre.

Eller som regissören och författaren **Hassan Blasim** uttryckte det: "I Europa, i Finland, tror ni alltid att ni har världens bästa skolsystem. Men när det står människor i nöd utanför era gränser så vet ni inte vad ni ska göra med dem? Ni låter dem drunkna, ni skickar bort dem, ni bygger hellre stängsel och till och med skjuter på dem som har inget. Hur kan ni tro att ni har världens bästa skolsystem?"

Så länge Finland hellre använder skattepengar till att flyga tillbaka flyktingar till livshotande levnadsförhållanden, så länge Finland hellre bryter mot deras mänskliga rättigheter till asyl och rättvis behandling av deras asylansökan, så länge har Finland och Saudiarabien tyvärr mycket mera gemensamt än vad man ville tro vid första anblicken då man läste om Grahn-Laasonens utbildningsexport.

Birgit Schaffar-Kronqvist

Skribenten är universitetslärare i pedagogik vid Åbo Akademi.

**TRADING AWAY
DEMOCRACY**

